

számolt be később Mikó Imre (Erdélyi Párt) országgyűlési képviselő is, aki úgy emlékezett, hogy Ligeti Ernő esetében „számtalan személyes eljárásom és kérvényezésem alapján sikerült a (...) kivételezése”, vagy „sikerült megakadályoznunk egyes zsidó értelmiségiek deportálását”¹⁰⁸. Az író mindenestre – szintén július 7-i keltezéssel – levélben mondott köszönetet Vita Sándornak is „az Erdélyi Párt, de különösen a te, ügyem iránt tanúsított ügybuzgalmadért”¹⁰⁹.

A köszönő levelek keltezése alapján egyrészt bizonyosan történt még valami május vége és július eleje között, másrészt a szabadulására – emiatt – tényleg a legutolsó pillanatban kerülhetett csak sor. Ugyanis a kormányzói deportálási tilalom július 7-i hatálybalépésével az „utolsó transzportot Békásmegyernél rakták vagonokba. A Pest környéki városok, Csepel zsidó lakossága, a csepeli, a horhyligeti internálótáborok őrizetesei kerültek hajón Pünkösdfürdőre, onnan a békásmegyeri téglagyár területére”, majd július 6-án szállították őket külföldre¹¹⁰. Vagyis Mester államtitkár, és/vagy Vita képviselő segítségével valószínűleg deportálták volna az író Csepelről¹¹¹.

Az internálás és a szabadulás izgalmi nyilvánvalóan szörnyű sokként érték az író. Ugyanakkor azonban a Kolozsvárra március 27-én bevonuló németek „megérkezésük másnapján túsul szedték a város” legbefolyásosabb zsidó lakóit (kb. 100-150 főt), majd a helyi csendőrség és a rendőrség közreműködésével „május 3-án kezdték el (...) a zsidók gettóba hurcolását, a város határában lévő téglagyárba”¹¹². Végül május 25. és június 9. között a téglagyárból a városi és Kolozs megyei zsidókat (kb. 2.500 fő)¹¹³, mindösszesen: 16.148 főt – hat szerelvénnyel – Auschwitzba deportálták¹¹⁴. Többek között deportálták az író sógorát és újságírókollégáját, dr. Lakatos Imrét is (Szántó Erzsébet sorsa ismeretlen). Ebben a megközelítésben a pesti emigráció – a szörnyű megpróbáltatások ellenére – így is jó döntésnek bizonyult. Ezt követően a Ligeti család – érthető okokból – inkább az óbudai Evező utcába, egy ismerősük lakásába költözött az időközben megbélyegző, csillagos-házazs övezetté formálódó újlipótvárosi környezetből.

Június végén azután az író neve (többek között Heltai Jenő, Karinthy Frigyes, Radnóti Miklós, Zek Zoltán, Déry Tibor, valamint Marcel Proust társaságában felkerült az 10.800/1944.04.29. M.E. (a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők műveitől való megóvása tárgyában), illetve az ezt kiegészítő 11.300/1944.06.24. M. E. (a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők műveinek a közforgalomból való kivonása tárgyában) rendeletek mellékleteként a 127 magyar és 11 külföldi szerzőt megnevező második listára¹¹⁵, amivel a zsidó szerzők műveinek a kereskedelmi és a könyvtári forgalomból való kivonását, majd bezárását rendelték el. Vagyis Ligetinek volt oka félni, pedig „díszes társaságba” került. Viszont ezzel minden megélhetési lehetőségétől végképp megfosztották.

Augusztus közepén gróf Bethlen Györgynek írt segítségkérő levelében panasolta, hogy végül „mégis csak mentesítést kaptam, amely e pillanatban még ideiglenes jellegű. De már ezt is torpedózzák. Szüntelenül kísért a veszedelem. Akkor az volt a baj, hogy azért internáltak, mert nem voltam kivételezett, most pedig hogy internálva voltam, »priusom« van és ezért nehezebb mentesítenem, mint másnak. Bizalmas minősítés szerint »kommunista-cionista gyanús« vagyok”¹¹⁶. A címzett, a romániai Országos Magyar Párt volt elnöke

¹⁰⁸ Mikó Imre: *Önéletraj és önbírálat (1948) és Mikó Imre levele Aurel Ducához (1968)* in Balázs Sándor: *Mikó Imre – Élet- és Pályakép* (Polis Könyvkiadó – Kolozsvár, 2003; 310. és 358. oldal)

¹⁰⁹ A levelet idézi Lipcsey Ildikó: *Kolozsvár - téglagyár 1944. május 3.-június 6.* in Glatz Ferenc (szerk.): *Az 1944. év története - História évkönyv* (Lapkiadó Vállalat – Budapest, 1984; 74. oldal)

¹¹⁰ Lévai Jenő: „...csak ember kezébe ne essem én...” *Deportáció, télach, schutzpass... - Napló 1944–1945* (Múlt és Jövő Kiadó – Budapest, 2016; 51-52. oldal)

¹¹¹ Visszaemlékezéseik szerint az államtitkárnak a Kormányzói Kabinetiroda közreműködésével júliustól volt lehetősége ideiglenes „Horthy mentesség” igazolásokat kiállítani, míg a képviselő ilyen nem írhatott alá, de a mentesítési bizottság póttagjaként júniusban „tűzközelben” kérelmezhetette a belügyminiszternél (Szilágyi László belügyminisztériumi tanácsos közreműködésével) a „törvényi alapú” egyedi mentesítési igazolások kiállítását.

¹¹² Lipcsey Ildikó: *Kolozsvár - téglagyár 1944. május 3.-június 6.* in Glatz Ferenc (szerk.): *Az 1944. év története - História évkönyv* (Lapkiadó Vállalat – Budapest, 1984; 74-75. oldal)

¹¹³ *Kolozs vármegyéből Kolozsvárra telepítik a zsidó lakosságot* (Keleti Újság – 1944.05.05; <https://digiteka.ro/>)

¹¹⁴ Lásd: *A kassai vasútállomáson áthaladt, deportáltakat szállító szerelvények adatai május 14. és július 20. között* in Szita Szabolcs: *Magyarok az SS Ausztriai lágérbirodalmában* (Magyarországi Zsidó Kulturális Örökség Közalapítvány – Budapest, 2000; 48-49. oldal)

¹¹⁵ Tételes lista lásd: <http://magyarzsido.hu/>

¹¹⁶ A levelet idézi György Béla: *Sub pondere ereseit palma* (Helikon, 2005/6 – Kolozsvár; <https://www.helikon.ro/>)

(1926-1938) egy államtitkárhoz (Pataky Tibor) intézett sietős levél útján próbált meg közbenjárni az íróért (sorolva korábbi érdemeit), de ennek eredménye nem ismert.¹¹⁷

Szeptember közepén barátai azután azt tanácsolták, hogy térjen haza a hamarosan felszabaduló Kolozsvárra, de „*Ligeti ellenérve az volt, hogy Budapest felszabadulása is csak egy-két hét kérdése, hiszen a szovjet csapatok már áttörték a Baja és Szeged közti frontot*”, vagyis „*úgy döntött, hogy nem kockáztatja meg a hazatérést állandóan bombázott területeken át, de mihelyt felszabadul Budapest, haza fog jönni. Tele volt – mint mindig – tervekkel, emberibb jövőt építeni akaró hittel és szándékkal*”¹¹⁸. Akkor persze még nem tudhatta, hogy közvetlenül a háború után „*Kolozsvár 110.000 lakosából kb. 50.000 maradt*”, akikből „*1.000 zsidó férfi*” és „*legfeljebb 20-30 zsidó nő*”¹¹⁹. Ehhez az is hozzájárult, hogy a városba harc nélkül bevonuló szovjet csapatok már másnaptól, „*október 12. és 15. között, mindössze négy nap alatt 5.000 civil magyar*” férfit/fiút „*fogták el és terelték össze, majd hurcolták el hosszú, többéves kényszermunkára a Szovjetunióba*”¹²⁰, mert kevesellték a hadifogoly statisztikákat...

Ugyanakkor a Lakatos-kormány kinevezésével, az orosz front közeledésével és a románok „átállásával” a „*zsidóság megmaradt tagjai, kb. 250 ezer budapesti zsidó valóban reménykedhetett, hogy a szenvedés nem sokáig tart, az életét megmentheti. Stein Samu, Komoly Ottó, Ligeti Ernő, maga az öreg Heltai Jenő és mások is optimistábbaknak mutatkoztak, mint azelőtt*”. Sőt Mester államtitkár szerint „*Ligeti Ernő egyik látogatása alkalmával felvetette előttem azt a gondolatot, hogy Budapesten kb. 26 ezer munkaszolgálatos van és azokat fegyverrel kellene felszerelni*.”¹²¹

7.4.) Sáncásó zsidók között (internálás II.)

A munkaszolgálatosok felfegyverzésére nem került sor, de a Szálasi-puccsot követően az író – valószínűleg a háztömbparancsnok feljelentése alapján – ismételten internálták (ezúttal a fiával együtt Óbudáról). „*Akkor vasárnap, amikor Szálasiék jöttek, (...) délben egyszerre csak beállított két nyilas. Azt mondták, titkos parancsot kaptak, hogy a kivételezetteket, az árja-párokat beszállítsák az első zsidó házba.*” Az író felesége éppen házon kívül volt, így csak a férfiakat „*a Lajos-utcába cipelték egy csillagos házba, majd másnap a Tattersaalba*”. Itt beosztották őket egy munkaszázadba, amelyet előbb Ferihegyre, majd Gyálpusztára vezényeltek, ahonnan azután – a front közelsége miatt¹²² – nyilas keretlegények november 2-án futólépésben hajtották őket gyalogosan Budafokra. A fiú beszámolója szerint „*mindig sietni kellett. Aki lemaradt, azzal nem sokat törődtek. A századunkból harminckét embert kilőttek*”. Azután a dermesztő hidegben, valamikor Rákoskeresztúrra küldték őket, ahol sáncokat kellett ásniuk. Itt kaphatták kézhez a Ligeti Ernőné által megszerzett svájci „*Schutzpassi*”. A védlevél birtokában a fiút valamikor novemberben leszerelték, de az írónak „*szöknie*”¹²³ kellett, mert valószínűleg a Benczúr utcai „*idegen gyűjtő századba*” kellett volna bevonulnia. Végül nagy nehézségek árán gyalogosan jutottak haza a Pozsonyi út 49. számú svájci védett házba, az író anyósához.

A beszámoló meglehetősen hézagos, de az valószínű, hogy az őrizetbevételre – a vasárnap miatt – „csak” október 22-én kerülhetett sor. Itt a sorsközösség okán **érdemes Lévai Jenő (1892-1983) visszaemlékezését megidézni**¹²⁴. Őket korábban, már október 20-án (pénteken) a társaival gyalogosan hurcolták el a Király utca

¹¹⁷ Megjegyzés: Szilágyi László belügyminiszteri tanácsos kb. 5.500 nevet tartalmazó mentesítési iktatókönyve (1944) szerint a Ligeti házaspárnak valóban nem volt végleges mentesítése. Viszont 620-as, illetve 4.412-es iktatószámmal özvegy Szántó Sománénak és Ligeti Károlynak volt. (Forrás: Holokauszt Emlékközpont Archivum)

¹¹⁸ Jancsó Elemér: *Ligeti Ernő emlékezete (A HÉT – 1971/9; <https://digiteka.ro/>)*

¹¹⁹ Marton Ernő 1944. novemberi beszámolóját idézi Stark Tamás: *Zsidóság a vészorszakban és a felszabadulás után 1939-1955 (MTA Történettudományi Intézet – Budapest, 1995; 67-68. oldal)*

¹²⁰ „*Az orosz fogságot szenvedett erdélyi magyar civilek mintegy harmada sosem láthatta viszont szeretteit. A több éves fogságban elpusztult erdélyi magyarok számát mintegy 5.000–6.500 főben állapíthatjuk meg.*” in Murádin János Kristóf: *Kelemen István fogoly levelei a Szovjetunióból Kolozsvárra (ArchívNet – 17. évfolyam (2017) 1. szám; <https://www.archivnet.hu/>)*

¹²¹ Mester Miklós: *Arcképek - Két tragikus kor árnyékában (Tarsoly Kiadó – Budapest, 2012.; 542. oldal)*

¹²² „*Az orosz páncélossereg elővédje november 2-án eléri Gyálpusztát, és megközelíti Kispest határánál 13 km-re a fővárost.*” (Lévai Jenő: *A Pesti Gettó története (Erzsébetvárosi Önkormányzat – Budapest, 2014; 39. oldal)*)

¹²³ Izsáky Margit: *Ország a keresztfán (Müller Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest – 1945; 31-33. oldal)*

¹²⁴ Lévai Jenő: „*...csak ember kezébe ne essem én...*” *Deportáció, télach, schutzpass... - Napló 1944–1945 (Múlt és Jövő Kiadó – Budapest, 2016; 58-87. oldal)*

35–37. szám alatti csillagos-házból a zuglói KISOK pályára. A nyilas fosztogatások és a kijárási tilalom miatt sokaknak sem megfelelő felszerelése, sem élelmiszer tartaléka sem volt egy munkatáborhoz. A pályán több óras várakozás után a 23. számú zsidószázadba sorolták Lévait – 120 idős és beteg, valamint 130 diplomáciai, vagy katonai mentesített társaságában –, majd 30 km-es puskatussal és az elgyengült társak kényszerű segítségével nehezített gyalogmenetben a Ferihegyi Repülőtér közelében egy használaton kívüli (víz és mellékhelyiség nélküli) laktanya épületébe zsúfolták őket mindennemű ellátás nélkül éjszakára. Másnap ismét erőltetett menetben (és egy légitámadást átélve) érkeztek Gyálpusztára, ahol három másik zsidó századdal és nyilas őrizet mellett, fedél nélkül töltötték az októberi hideg és esős éjszakát a Károlyi birtokon.

Ezután a „sáncásó” századot előbb egy oldalfal nélküli kocsiszínbe teleptették le, majd pár nap után egy lóistállóba költöztették. Az emberek **négy napig semmilyen ennivalót**, meleg ételt pedig csak a hatodik napon kaptak. A hidegtől, a megpróbáltatásoktól elgyengült társaságot nyolc napig orvosi ellátás nélkül tartották. Valószínűleg nem is a munkát, hanem a fagyos, szűkös és rideg elhelyezést, a tisztálkodás hiányát, az éhezést és a 18 órától reggel ötig tartó éjjeli kijárási- (és szükségletvégezési-), valamint levelezési tilalmat lehetett a legnehezebb elviselni. A munkát egy cigány- és egy ruszin munkaszolgálatos századdal közösen végezték, akik relatíve jobban voltak ellátva és ismerték már a helyi viszonyokat, úgyhogy a pénztartalékok sokat segíthettek (és az üzenetek továbbítása is lehetségessé vált). Viszont a nyilas keretlegények minden látszólagos és valós kihágást azonnali fenyítéssel, esetenként kivégzéssel toroltak meg.

November 2-án a közeledő front miatt a munkaszázadokat a szerszámaikkal ellátva nyilasok és tábori csendőrök rohanvást, az utolsó pillanatban **egy menetben hajtották** Kispesten át a Horthy Miklós híd (manapság Petőfi híd) budai oldalára, majd rövid pihenő után éjfélkor a Budafoki Gimnáziumba. Az utak megteltek a visszavonuló katonákkal és járműveikkel, úgyhogy az öt fős sáncásó menetoszlopot az útpadka és a HÉV-töltés oldalán hajtották végig a zuhogó esőben. A lemaradókat, a gyengéket a nyilasok többnyire kivégezték, emiatt a hídtól már a rendőrség vette át a kíséretet. A négy század számára a gimnáziumban sem voltak megfelelő körülmények; rettenetes volt a zsúfoltság és a mellékhelyiségek is hamar elromlottak. Viszont 4-én a kezükbe kerültek az előző napi újságok, amelyek a „mentesítettek” kényszermunka alóli felszabadítását felhívásban jelentették be. Még aznap a század utászszázados parancsnoka határozott fellépésével megakadályozta egy fegyveres nyilasosztag önkényes hatalomátvételi kísérletét, úgyhogy másnap a magukat „védetteknek” vallók ötórás gyalogmenetben a Benczúr utcába vonulhattak, az „idegen gyűjtő munkaszázad” központjába. (Pár nap után Lévai Jenő jó érzékkel innen is megszökött.)

A Ligeti család férfi tagjainak ezek szerint nem volt ilyen szerencséje, őket Budafokról még is csak sikerült a nyilasoknak Rákoskeresztúrra vinnie, de az is lehet, hogy Ligeti Ernőné csak később tudta elintézni, vagy időben eljuttatni a családtagjainak a svájci védleveleket. Mindezzel együtt **november közepén talán már ők is otthon lehettek**. Ezután a fiú beszámolója szerint a család életében – nyilván a nemzetközi gettó körülményeihez és a budapesti ostrom viszonyaihoz képest – nyugodt napok következtek. A család a kisgettő tervezett felszámolását is elkerülte, pedig például a szemben lévő házból (Pozsonyi út 40.) „a gettóba szállítás közben télacholt”¹²⁵ Szép Ernő¹²⁶, amikor január elején egyes védett házak kiürítése valóban bekövetkezett.

7.5.) A nyilasok megint kopogtattak...

Végül azonban január 10-én este tíz óra után betoppantak a lakásba a zsákmányra vadászó nyilasok, akik **a lakás kifosztása és a nyilasházi (Andrássy út 60.) kínzást követően, a ruháiktól részben megfosztva végezték ki a családot a Liszt Ferenc téren**. Ezen a napon egy naplóbejegyzés szerint már a Keleti pályaudvar környékén és a Rákóczi úton folyt a harc; az oroszok aznap „1.000 háztömböt foglaltak el. (...) Budapest 3/4 része orosz kézen. A városban a harcoló vonal kb. Parlament-Keleti pu.-összekötő vasúti híd vonalában van”. Másnap pedig „Budapest ostroma a végéhez közeledik mindinkább csak a Belvárosba szorulnak vissza. Magyarok megadják magukat, németek a lakosságtól elveszik az élelmet és a vizet”¹²⁷.

¹²⁵ Lévai Jenő: „...csak ember kezébe ne essem én...” *Deportáció, télach, schutzpass... - Napló 1944–1945* (Múlt és Jövő Kiadó – Budapest, 2016; 204. oldal)

¹²⁶ Megjegyzés: Szép Ernő beszámolója szerint őt 1944. október 20-án vezényelték a szomszédjaival a KISOK pályáról a veresegyházi sáncásó táborba, de a svéd menlevele birtokában simán hazaengedték november 9-én. (Lásd Szép Ernő: *Emberszag* (Osiris Kiadó – Budapest, 2018)) Vagyis lehetséges, hogy ha Ligetiék nem Óbudáról, hanem a Pozsonyi útról internálták volna, akkor esetleg zökkenőmentesebb lehetett volna a menekülés...

¹²⁷ *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945* (Kossuth Könyvkiadó – Budapest, 1983.; 306. oldal)

Január 15-én „a nyilasok a Pozsonyi út 35. alól télacholnak”, és egy aznapi információ szerint „a németek kiürítik holnapra a Pozsonyi utat”¹²⁸. A hír igaznak bizonyult, január 16-án az ülipótvárosi nemzetközi gettó, 18-án már a város pesti oldala felszabadult. A **Pozsonyi út 49.számú svájci védett ház lakói is szabadok lettek**. Ebben a házban menekült meg többek között Konrád György, dr.Kende János és Kézdy György is, de a tragikus sorsú kolozsvári magyar művészpár ezt már nem élhette meg. Őket sem a Horthy-mentesség, sem a svájci védlevél, sem a diplomáciai védelem alá vont ház oltalma nem tudta megmenteni.

Az életük tehát talán csak pár napon múlt. Sőt, lehetséges, hogy ez a pár nap alig egy, vagy kettő volt csupán. Ligeti Károly kb. ötven év távlatából úgy emlékezett a Liszt Ferenc téri kivégzőosztagra, hogy „*vagy hat nyilas puskával és egy pap vezete őket egy fájka a kezébe. Mikor a tére értünk a pap parancsot adot: Lőjetek Christus nevébe*”¹²⁹. Amennyiben ez a bizonyos pap a **hírhedt Kun páter lehetett**, akkor az is tudható, hogy a – Serédi hercegprímás által az egyházi tevékenységtől el-, illetve a fővárosból 1944. november közepén elvileg kitiltott – minorita szerzetes és bűntársai január 12-én és az ezt követő napokban már Budán, a Városmajor környékén folytatták eszeveszett ámokfutásukat...

1945. január 10. drámai nap volt a fővárosi Liszt Ferenc tér életében. A korabeli szemtanúk szerint aznap több belövés is érte a teret, miközben a közeli nyilas- és védett házakból zsidók százait kísérték ide. „*Azt mondták nekik, hogy viszik őket a gettóba – és útközben a Liszt Ferenc téren mindenkit lelőttek.*”¹³⁰ „*Pákozdi György pártszolgálatos a Liszt Ferenc téri tömeggyilkosok egyike a Népbíróság előtt beismerte, mintegy kétszáz ember legyilkolását.*” A kivégzett áldozatok között volt Gábor Marianne (1917-2014) festőművésznő édesapja, anyósa, apósa és sógora is, akiket a többi holttesttel együtt tömegsírokba temettek el a téren. „*A Dunán kívül, itt volt Budapest legnagyobb tömegsírja.*”¹³¹ Az elhantolást egy helyi ékszerüzlet tulajdonosának kezdeményezésére napokon belül a rendőrség ruszin munkaszolgálatosokkal végeztette el.

A hatósági exhumálásra 1946. március elején került sor. A sírokban „*kilenczted részben biztosan zsidók fekszenek*”. Március 13-ig öt gödörből több mint kétszáz holttestet emeltek ki, akik közül – részben a hozzátartozók segítségével – kb. negyven embert sikerült azonosítani (testi, illetve öltözeti jellegzetességek, zsebtárgyak, vagy igazoló papírok alapján). „*A legtöbb hullának hátul van a két keze, össze voltak kötözve, de a spárga már lemállott róluk.*” A festőművésznő családtagjait a férjének a hatodik napon sikerült azonosítania, nekik díszes temetést rendeztek március 15.-én a Kozma utcai izraelita temetőben. **Akiket nem sikerült azonosítani, azokat „elviszik a keresztény temetőbe”**, mert valaki „*kiadta a rendelkezést, hogy akiről nem lehet megállapítani, hogy zsidó, azt mégis csak jobb keresztény földbe temetni*”¹³². Vagyis a Ligeti házaspár vagy továbbra is a téren, vagy egy tömegsírban nyugodhat az Új Köztemetőben.

8.) VÉGSZÓ

Az író **élettörténete a 20.századi magyar történelem első felének tömény kivonata**, annak minden szörnyű tragédiájával és önpusztító belharcával. Ligetit klasszikus szabadelvű politikai eszményeinek szimbolikus képviselői (Tisza István) elárulták, és az I.világháborúba poklába küldték. A kommunisták a kispolgári értelmiségit láthatták benne, a fehérterror képviselői pedig a frontszolgálatot kibekkelő ügyeskedőt. A bethleni konszolidációban nyilván nem volt eléggé magyar („urbánus”), mert a „Trianon trauma” siráma és a „Nagymagyarország” illúziói helyett egy liberális, autonóm, többnemzetiségű, független Erdélyről álmódott („transzilvánista”). Végül a szélsőséges irányzatok követői már csak a térfoglaló szabadkőművest, az elűzendő, megsemmisítendő, külföldi érdekeket kiszolgáló idegent látták benne, akit végső esetben meg kell semmisíteni, mert csak élőködik a nemzet testén.

Ady Endre írta (1914) a kezdő költőről, hogy „*Ligeti erős legény, ma még sokat kell elképzelnie és affektálnia az át nem éltek helyett*”¹³³. Hát, ami azt illeti Adynak teljesen igaza volt; Ligeti Ernő valószínűleg egész életében nagyon erős lehetett, **1945-re pedig generációjának szinte minden tragikus életélményét tűzköznelben élte át**, ekkorra már nem lett volna szüksége affektálásra. Brutális és értelmetlen halálának

¹²⁸ Lévai Jenő: „...csak ember kezébe ne essem én...” *Deportáció, télach, schutzpass... - Napló 1944–1945* (Múlt és Jövő Kiadó – Budapest, 2016; 193.oldal)

¹²⁹ Marosi Ildikó: *Kis\Ligeti\Könyv – A fedélközi utas elsüllyedt világa* (Pallas-Akadémia Könyvkiadó – Csíkszereda, 2002.; 31.oldal)

¹³⁰ Gábor Marianne – lejegyezte: Bihari Józsefné (<https://www.centropa.org/hu/biography/gabor-marianne>)

¹³¹ Király Pál: *Emlékművet a mártíroknak!* (Új Élet – 1977.07.01.; <https://adt.arcanum.com/>)

¹³² Bródy István: „*Gyilkosok járnak köztünk*” (Haladás – 1946.03.14.; <https://adt.arcanum.com/>)

¹³³ Ady Endre: *Hajh, mennyi költő* (Nyugat – 1914/11; <https://epa.oszk.hu/>)

tényén túl talán leginkább az a legsajnálatosabb, hogy esélyt sem hagytak arra, hogy „*az író, aki maga volt a megtestesült életöröm és munkakedv*”¹³⁴ mindezen „életélményeket” azután meg is írja. A saját könnyed, tömör stílusában, olyan szelíd iróniával, amely olyannyira elevenné és életszerűvé tette a különböző szubjektív visszaemlékezéseit, valamint szerethetővé kortárs hőseit és antihőseit.

Azt, hogy az író és felesége bekerül-e az éppen aktuális irodalom- és színháztörténeti kánonba, az nemcsak korszellem, hanem szakmai kompetencia kérdése is, de valószínűleg mindenképpen szubjektív döntés. Az azonban valószínű, hogy „*Ligeti Ernőnek bizony adósa az erdélyi magyar irodalom emlékezete: több mint száztiz (manapság 131) esztendővel születése és közel hatvan (manapság 77) esztendővel tragikus halála után ma sem övezi emlékét az az elismerés, amelyet írói teljesítményei és áldozatos munkája következtében megérdemelt*”¹³⁵.

Az emlékezetpolitika alakítóinak azonban ennél súlyosabb felelősségük van, hiszen a nyilasok által meggyilkolt Ligeti házaspár a 20. század legsötétebb magyar önsorsrontó időszakának áldozata, akik tragédiájának emlékét nem lehetőség, hanem felelősség megőrizni. A „Ligeti Ernő” címszó (jól-rosszul) benne van ugyan szinte az összes vonatkozó lexikonban és névmutatóban, de ez csak irodalomtörténeti berkekben közismert. Az azonban egyelőre még – úgy tűnik – a beavatottak számára sem eléggé hangsúlyos, hogy „*ha magyarnak valljuk magunkat, kötelező szembenéznünk a magyar történelemben magyarok által elkövetett bűnökkel. (...) A magyar állam részt vett saját polgárai egy csoportjának megsemmisítésében. Ezt a tragédiát és szegényt nem kisebbíti semmi; legfőbb növeli az, hogy itt olyan polgárokról is volt szó – észak-erdélyi zsidókról –, akikre a magyar szó szeretete és vállalása miatt kétszeres kisebbségi sors súlya nehezedett, akik megosztották velünk az elnyomást, mint magyarok is.*”¹³⁶

A világháborúk és a román hatóságok, cenzorok keserítették Ligeti életét, de a magyar állam korlátozta a személyiségi jogait és fosztotta meg megélhetésétől. Emiatt gyakorlatilag a magyarok üldözték el Erdélyből, magyarok hurcolták kényszermunkákra és magyarok ítélték bezúzásra a műveit, majd végül magyarok gyilkolták meg a feleségével együtt Budapesten. **Magyar földön sírjáról, síremlékéről, emléktáblájáról nem tudunk, utca-, vagy közterület nem viseli a nevét.**¹³⁷ Többnyire még a hivatalos holokauszt áldozati listákon sem szerepel, mert végül is nem került koncentrációs táborba.¹³⁸

Újlipótváros – Szent István Park, Pozsonyi út 49., 1945. január 10-én ebből az egykori csillagos-, majd svájci védett házból hírült el a nyilasok a kínhalálba a jeles kolozsvári irodalmárt, Ligeti Ernő magyar író, újságíró, szerkesztőt és feleségét, Szántó Margit színésznőt. Manapság már szinte senki sem emlékszik rájuk, pedig az erdélyi író egyes írásai történelmi kordokumentumok. Könyveit manapság is sokan olvassák és gyakran hivatkozzák, vagyis kiállták az idők próbáját. Egy alkotónak ennél méltóbb megbecsülésre talán nincs is szüksége. Arról pedig egyáltalán nem ő tehet, hogy ugyan sok nyomot hagyott, de „*nem szeretnék Ligeti Ernőt a diktatúrák. Az egyik elpusztította, a másik arra ügyelt, hogy eszméi maradjanak némák*”¹³⁹. Úgy tűnik az utóbbi diktatúramentes harminc év sem bánt vele kegyesen; sem az alkotásaival, sem az újságíróval, sem az emberrel, sem a szörnyű tragédiával, sem a családja emlékével.

A Pozsonyi út 49. számú ház manapság szebb mint valaha, és a jelenlegi lakók többsége talán nem is tudja, hogy milyen nevezetes házban lakik. Az 1944-45-ös állandó, vagy ideiglenes lakókról, egyesek tragédiájáról pedig valószínűleg még inkább fogalmuk sincs. Ha meg tudnák, a borzalmas történések okán talán nem is szeretnék nekik emléket állítani, pedig élőként bizonyosan büszkék lettek volna az előbb, vagy utóbb elhíresült szomszédjaikra. Ennek ellenére **érdemes lenne emléket állítani a ház áldozatainak és túlélőinek egyaránt**, mert ha a falak nem is mesélnek, ezek a házak az egyetlen kortalan tanúi a korabeli szörnyűségeknek, amivel az utókornak egyrészt kötelessége mindenkor őszintén szembenéznie, másrészt tartozunk az áldozatoknak annyival, hogy legalább a szenvedésük emlékét mementóként megőrizzük.

¹³⁴ Jancsó Elemér: *Ligeti Ernő emlékezete* (A HÉT – 1971/9; <https://digiteka.ro/>)

¹³⁵ Továbbá a *Független Újság* tekintetében is, „*ennek a bátor és okos hetilapnak a története még megírásra vár*”. (Pomogáts Béla: *Emlékirat az erdélyi irodalomról* (Helikon, 2004/12 – Kolozsvár; <https://www.helikon.ro/>))

¹³⁶ Szócs Géza 1991. november 25-i kolozsvári beszédét (Szent Mihály templom) idézi Löwy Dániel: *A Kálváriától a tragédiáig* (Koinónia – Kolozsvár, 2005; 406. oldal)

¹³⁷ Valószínűleg – fia síremlékén kívül – egyetlen közterületi megjelenése, a jelen írás címlapján szereplő fotó, „*amely már évek óta a kolozsvári Bulgakov-kávéház faláról is letekint*”. (Gaal György: *Ligeti Ernő, az urbánus transzszilvanista* (Helikon 2019/22 – Kolozsvár; <https://www.helikon.ro/>))

¹³⁸ Szűkszavú adatlapja a Holokauszt Emlékközpont weboldalán: <https://hdke.hu/emlekkonyv/ligeti-erno/>

¹³⁹ Filep Tamás Gusztáv: *Száz éve született Ligeti Ernő* (Magyar Nemzet – 1991.02.19.; <https://adt.arcanum.com/>)

IN MEMORIAN LIGETI ERNŐ CSALÁDJA

Dr. Frisch Armin: Szántó Soma (1864-1935)
(Forrás: Wirth Kálmán tankerületi királyi
főigazgató: A Pesti Izraelita Hitközség
Leánygimnáziumának értesítője 1934-1935 –
Budapest, 1935.; 3.oldal;

https://adt.arcanum.com/hu/view/Budapest_B1814_B_1829_1934/

Szántó Soma (1864-1935) és
Szántó Sománé született Schück Szerén (1876-1961)
sírja a budapesti Kozma utcai izraelita temetőben;
1/B parcella - 11.sor - 13.sír
(Forrás: szerző felvétele, 2022.)

Ligeti Károly (1928-2015) és felesége,
Nicole Karsenty-Ligeti (1940 (?) -) (Forrás:
https://www.yadvashem.org/sites/default/files/94_1.pdf)

Charles Moshe Ligeti (1928-2015) síremléke;
Mount Sinai Memorial Park, Los Angeles (Forrás:
<https://www.findagrave.com/memorial/218748114/charles-moshe-ligeti>)

Ligeti Károly (1928-2015) mentesítési bejegyzés –
Szilágyi László belügyminiszteri tanácsos 1944-es
iktatókönyve a menetsitettekről
(Forrás: Holokauszt Emlékközpont Archívum;
szerző felvétele, 2022)

Özvegy Szántó Sománé, született
Schück Szerén, (1876 - 1961) mentesítési bejegyzés –
Szilágyi László belügyminiszteri tanácsos 1944-es
iktatókönyve a menetsitettekről
(Forrás: Holokauszt Emlékközpont Archívum;
szerző felvétele, 2022)

TARTALOMJEGYZÉK

1.) ÚJLIPÓTVÁROS ÉS A POZSONYI ÚT 49.	1.oldal
2.) A CSILLAGOS HÁZAK ÉS A VIDÉKI ZSIDÓK DEPORTÁLÁSA	2.oldal
3.) A ZSIDÓMENTESÍTÉSEK ÉS A DIPLOMÁCIAI MENTŐAKCIÓK	5.oldal
4.) A VÉDETT HÁZAK ÉS A NYILAS TERROR	7.oldal
5.) KÖZISMERTEBB VÉDETTÉK A POZSONYI ÚTI HÁZBAN	10.oldal
6.) LIGETI ERNŐ, A KOLOZSVÁRI ÍRÓ ÉS ÚJSÁGÍRÓ	11.oldal
6.1.) Ligeti Ernő: rövid pályakép és család (1891-1940)	11.oldal
7.) A CSERBENHAGYOTT LIGETI ERNŐ (1941-1945)	13.oldal
7.1.) Súly alatt az író és a budapesti emigráció	13.oldal
7.2.) A csepeli „Ördögzigeten” (internálás I.)	14.oldal
7.3.) Erdélyi politikusok segítették a szabadulást	15.oldal
7.4.) Sáncásó zsidók között (internálás II.)	17.oldal
7.5.) A nyilasok megint kopogtattak...	18.oldal
8.) VÉGSZÓ	19.oldal